

geli módszert a materializmussal. Így szűnt meg az ész és a valóság közti évszázados szakadás: Hegel visszavezette az ellenmondást az észszerűhöz; Marx visszavezette az észszerűt a valósághoz. Tudatosította az ész alárendeltségét a valóság alá s ezáltal óriás módon megnövekedett a gondolatnak a valóság fölötti hatalma. Marxszal a gondolat már nem állítja magáról, hogy ő az egész valóság, nem akarja magába zárni a valóságot, de azt sem tűri el, hogy fal válassza el tőle. A gondolat része a valóságnak, egyesül vele és meg is változtatja. A marxista dialektika olyan megismerési módszer, mely a valóságban gyökerezik, abban találja meg igazolását és lehetővé teszi a valóság megváltoztatását.

Az „A la lumière du marxisme“ szerzői biztosan nem tartják könyvüket hibánélkülinek. Régi vitákat elintéz ez a könyv, de ugyanakkor új kérdéseket vet fel. Nem haladhatunk el néhány szembetűnő hiányossága mellett. A tanulmányok egyenlőtlen értékűek. Sok helyen találkozunk a dogmatizmus nyomaival, minden magyarázat nélkül egymás mellé állított idézetekkel, a megválaszolendő érvek elhanyagolásával, stb. Ez a könyv a marxizmusnak csupán egy oldalát világítja meg. Ez szükségszerű, hisz a marxizmus állandóan harc közben alakult és fejlődött. Alapítói elméleti műveikben főképp arra törekedtek, hogy kifejtsek „a döntő elvet“, melyet kortársaik tagadtak, t. i. a gazdaság elsőrendű szerepét. „Eközben, — mondja Engels — kissé elhanyagoltuk a formát a lényegért... S ez ellenségeinknek igen jól jött, mert így számos félreértésre találtak ürügyet.“ Az ilyen félreértések most sem hiányoznak majd. Viszont tovább kell haladni, következetesen a megkezdett úton.

(Páris)

Pierre G erome

ANDRÉ MALRAUX ES AZ EGYENIS G KÉRDÉSE. A francia irodalom exotikus portékái s a fiatal ir nemzed k palotazend l sei közé André Malraux  j tipusú h dit k nt lép. A kezes tenger szkapit nyok, gyarmati tisztviselők és diplomaták, a Pierre Loti-k, Claude Farr re-ek és Paul Morand-ok szektorába a gyarmatok  gazi drámáját, mig az irodalmi fiatalság k pzelt  l zadoz s ba egy kontinentális forrongás súlyos élményét hozza. Pedig   is a francia (gyarmati) polgárság, sőt az állami vállalkozások k ld k r i szakadt le. A *Királyi ut* (La Voie royale) hőse Claude Vannec, a kalandorkedv  fiatal archeológus, akiben nem nehéz az ir ra ismerni, m g hivatalos kiküldetésben indul Szi mba, de  sszet z a hatóságokkal és azok ellenére v g neki utjának. Ez az ut később igen messze kanyarodik a gyarmati hatóságoktól és a r gis gkutat st l. Az archeol gusb l politikai ügynök v lik a Kuomintang földjén, s m g irodalmi nemzedéktársai a k pzelt kkel,   az élettel kísérletezik. Az irodalmi forradalmak helyett egy hatalmas népmozgalom gyakorlata foglalja el s a szellem vakmer s geit az élet nagy kísérletei és kockázatai közt  li. Erről az elhat roz  élményről számol be a *H dit k* s *Az emberi sors* c. könyveiben. A megmozduló világrész, a tömegek emberalatti állapota, a f lemel s n dolgozó akarat s a hatalmas emberi lehetőségek ragadják meg szenvedélyes egy tt r s t és szitj k vállalkozó kedvét. Nem a szükség, hanem az emberi lealacsonyodotts g és belenyugvás gy l lete s a megvalósitható nagyság látomása t zelj v ltoztat  akars t. A tettv gy  ember nagy változáson megy át, de a polgári viszonyok közt finomodott, mélyebben lakozó művészi érzékenysége eredendő hajlamait követi. Malraux legbensőbb irói érdeklődését nem annyira a tömegek, mint inkább a vezérek kötik le, inkább a v ltoztat  akarat tudatos k pviselei, mint az akarattól korbácsolt tömegek. Ez az  r-

deklódés együttérző szenvedéllyel és fájdalmas elmélyedéssel kíséri a kiemelkedő lények drámáját, mely a tömegek történéseivel remeg. A szociális mozgás mögött az önkifejezést kereső polgári érzékenységgű és nevelésű művész minden benső hajlamával a forradalmi feszültségben élő vezetők lelkületéhez, az átlagon felüli egyénekhez, az intenzív sors-hoz vonzódik. Az egyéni sors-motivumokat hajszoló művész minduntalan legyőzi benne a kínai forradalmak krónikását; a rendkívüli lélek „mérnöke“ a tömegmozgalom technikusát. A tragikum esztétája valami titkos gyönyörrel, a lázadó valami mély önkínzással csügg a katasztrófákon. S ha érthető is, hogy a kantoni és a sanghaji felkelések kudarcá, az élet ázsiai semmibevevésének látványa még kimélyítette e hajlandóságait és inkább tragédiára, mint eposzra ihlette Malrauxt, bajtársi, de szigorú bírálója, Ilja Ehrenburg e ponton a művész és az ember, a szubjektivistá, esztétizáló hajlam és a szocializmussal közös emberi szándék ellenmondására figyelmeztet. Ehrenburg kissé a saját természeté ellen is harcol, amikor oly' szigorúan ítéli meg Malraux hőseinek fájdalmas exaltságát, a túlságos elemzést, a tömegek elhanyagolását, és némileg magát is buzdítja, amikor az új szocialista realizmus eszményeiben élő nagy társadalmi regényt kéri tőle számon. Mindenesetre nagyon jól látja Malrauxban — a sajátjaival is oly' sokban közös — irodalmi jegyek távolabbi meghatározottságát, mikor azt írja, hogy „...minden nemzedék a maga lehetőségeivel él és a maga sorsát hordozza.“ A kínai tömegek eposzát viszont nem is az európai Malraux, hanem valami kínai Solochov kell, hogy megírja.

Malraux érdeklődését nem meríti ki a szociális történet. Túlnez a szükség vergődésén s mögötte a biológiai végzet, a megsemmisülés elleni lázadásra pillant; a nyomor s az emberi megaláztatás mögött a létezés végső korlátait s a lények rejtett ellenereit kutatja. A társadalmi dráma cselekménye mögöl az élet elháríthatatlan sorsszerűségeinek körvonala tűnik elő, — de Malraux igen jól tudja, hogy mi az, amit a kiharcolt felszabadulás megadhat az embernek és mi az, ami ellen küzdenie lehetetlen. A társadalmi felszabadulás optimizmusa sohasem oly' erős benne, hogy át ne törjön rajta a megváltozhatatlan gyász, mégis a végső kényszerrel szemben is az emberi méltóság egyedül lehetséges magatartását: az önmagunkon való túltevést hirdeti. Fölismerhető ebben az emberi élet keserű aljába beikóstolt művésznak a végső dolgokon eszmélkedő lirája, tragikus életérzése, melyen erőt vesz a társadalmi ember saját méltóságának és szabadságának tartozó lázadása. Malraux egész intellektuális nemzedékével együtt átesett Nietzschén, (kínai diákjai is Nietzschétől részegülnek meg), s ez mély nyomokat hagyott gondolkodásában. Ha sorsviziója a görögöktől való, az önmeghaladás akarata Nietzschétől, a tömegfelszabadítás értelme Marxtól. A lehetetlen megkísértésére Nietzsche tanítja, a lehető megvalósítására Marx. A görögös sors-gondolat, a nietzschei akarati elem igen erős Malrauxnál és marxizmusát is telíti vele... „A marxizmusban együtt van a fatalizmus értelme és az akarat extázisa. Valahányszor a fatalizmus megelőzi az akaratot, elveszitem a bizalmam“ — mondja Kyo Gisors. Malrauxban és hőseiben, akik közt természetét és problémáit elosztja, valóban fatalista líra és forradalmi akarat viaskodik. Ha e belső küzdelem távolabbi vonatkozásait és Malrauxnak osztályához s a forradalomhoz való viszonyát kutatjuk, — az alakjait kell, hogy megfejtsük.

Malraux abban a pillanatban dobja elének a hőseit, amikor életüket egyetlen kártyára tették fel. Kurtán és szaggatottan vázolja életüket, sietnie kell, a játszma folyik és nincs idő visszaemlékezésekre.

Malraux lelkiállapotokat szívesebben rajzol, mint társadalmi folyamatokat. Az exponálás pillanatában a hős már kész. Valami különös nyugtalanság, az élet cél- és alaktalansága elől menekülő tettvágy, a csömör, az emberi méltóság vagy a hatalom vágya kalandba vagy forradalomba sodorja. De kik ezek az alakok és honnan jönnek? Ha azt mondjuk, hogy a polgári rend fellázadt fiai, — még nem sokat mondtunk. Ez csak a társadalmi keret, nem az egyéni alkat. Mert ezek a hősök még az osztályukon belül is kivételesek. Gazdag vállalkozók vagy előítéletmentes értelmiségiek fiai, korán elárvult vagy korán függetlenül egyének, akikre ilyenformán hagyományerős környezet bénítóan nem nehezedett. De ezenkívül többnyire gyarmati születésűek (az író; May), kevérekfajúak (Garin), félvérek (Kyo), akik fajták és nemzetek világát bontják fel és egyesítik személyükben. Igazi fajta- és nemzetközi hősök; előbb a születés, majd az érzület és vállalkozás révén. Nem holmi elegáns és könnyed kozmopolitasság ez, amilyenhez Paul Morand szoktatott. Ezek a hősök nem az utlevelük révén nemzetközi, sőt a leggyakrabban minden utlevél ellenére. S ha már Morand-t említettük, — a kalandjuk sem a Morand-é. Malrauxnál még a kaland is vállalkozás; nem a véletlen, hanem az elhatározás szüli. „Amit kalandnak neveznek... nem menekülés, hanem hajsza”, — mondja a Királyi utban. Hősei eredeti világukban tagadók és ellenszegülők, de nem mert nem tudnak hinni, hanem, mert nincs miben. Valami határozott életcél hajszolnak és végletes természetükkel mindent azonnal szeretnének. Nincs türelmük a változtatás hétköznapi hangyamunkájához, hanem a nyílt helyzetek, a nagy küzdelem, a forrongó Ázsia felé sietnek. „Azok közé az emberek közé tartozott, — mondja az író Garinról, a Hódítók főhőséről, — akiket csak a kitörő forradalom tesz igazán forradalmárokká...” A nagy események és a nagy belső feszültségek drámaiságát hajszolja Malraux, a művész is, valami fojtott romantikával, és kevés író van, aki az élet végső dolgairól oly mélyremarkoló komolysággal és férfias mértéktartással ír. Hősei az élet nagy próbáit állják lázadó posztjukon, és elhatározásuk pátoaszát a halál állandó jelenléte huzza alá. A lázadó felemelkedés olyan magas pontja felé törnek, ahonnan visszahullni csak a halálba vagy a bectelenségbe lehet.

De hogyan illeszkednek ezek a hősök a nagy tömegmozgalmakba? Épp itt, a hős egyéni törekvései és kollektív célkitűzései közt vetődik fel az egyéniség tulajdonképpeni kérdése. Garin pl. a „hatalom bizonyos formájára” törekszik, de nem a mások elnyomása árán. Nem zsarnokoskodni akar, hanem hódítani. Ha nem erre vágya, az angolok zsoldjába szegődhetett volna, —de ő a tömegekkel „közös diadal élményét” szomjazza. Ez a fordulat, a 19. századbeli francia individualizmussal s a nietzschei magányos emberfelettséggel szemben igen lényeges s az egyéniség új felfogásához vezet. Malraux és hősei mindenekelőtt ritka magasra becsülik a személyiségi erőket. Garin, mint a Kuomintang-propaganda főnöke, a tömegeknek is azt tanítja, „hogy a maguk méltóságában, a maguk fontosságában hinni merjenek.” Nem tartozik ide a meggyőzés e módjának helyzeti értéke vagy értéktelensége az 1925-ös Hódítók-korabeli Kinában. Ez a beállítottság fölöttébb jellemző az olyan egyénre, akit nem az anyagi, hanem a belső szükség vitt a tömegek oldalára. Malraux hőseiben nincs is meg a feltörő osztály közvetlen, kissé naiv és tenyeres-talpas vagy elemi és durva életvágya, — ők az élet közvetlen szükségleteit, sőt számos kevésbé nemes értékét osztályukban is megszerezhették volna, — méltóságuk árán. Márpedig a méltóságról és az élet értékeiről a legmagasabb fogalmaik vannak. A méltóságnak ez a legmagasabb fogalma a *mindenki* méltóságát jelenti.

S ez egyben az élet egyik alapvető és legfőbb értéke. Ez a felfogás messzire viszi Malrauxt az individualizmus multszázadbeli eszményeitől, de legfőképp a fasizmus mai vezér- és tekintély-kultuszától. Az utóbbira nézve találóan jegyzi meg Jean Guéhenno, hogy a fasiszta rendszer lehetetlenné teszi a méltóságot, mert a vezetők mértéktelen hiúságán alapul s hogy mindenkifölött azokat az elbizakodott fiatalokat lelkesíti, akik csak azért dicsőítik annyira a tekintélyt s a hierarchiát, mert gyakorolni törekednek az elsőt és kihasználni a másodikat. Malrauxnál az egyéniség a szolidaritás akarásában tágul ki, a közös sors vállalásában, a bajtársi érzés odaadásában és áldozatában, mely a halál közös végzetével szemben a kreatura szívbemarkoló végső diadala. Ezt a magatartást elvi határozottsággal fogalmazza meg legutóbbi könyve, a *Gyűlölet ideje* (Le Temps du mépris) előszavában. Ez a története, (melyet a Dimitrov érdekében tett németországi utjáról hozott), a szorongatott egyén mély börtönélménye, szétaradó monológja; benne meg fölötte a szolidaritás vágyával, áldozatával és küzdelmével. Néhány jelenete: a sötétzárkában deliráló fogoly feszült kopogtatása a börtönfalon egy ismeretlen bajtárs kopácsoló jeleire; repülőut a jégviharban s a kiszabadult fogoly és az ismeretlen pilóta kevés szavú, benső együttküzdése, — felejthetetlen. E férfias bajtársi érzés irodalombeli hanyatlását panaszolja föl az előszóban: „...a művészi érzékenység története Franciaországban, az utóbbi ötven évben, a férfias testvériség agóniájának nevezhető. Valódi ellensége az a 19. században elszórt, megfogalmazatlan individualizmus, mely sokkal inkább az elkülönülés vakbuzgóságából, mint az egész ember megteremtésének akarásából született.“ Malraux az egész ember megvalósulását és benne a sajátmagához hasonló frondőr értelmiségiek életformáját a magasabbrendű szolidáris közösségben keresi. „Embernek lenni nehéz, — írja. — De a közösség elmélyítésével nem nehezebb, mint a különbség művelésével, — s az előbbi legalább olyan erővel táplálja, mint az utóbbi azt, ami által az ember ember, ami által önmagát meghaladja, alkot, feltalál vagy elgondolja magát.“

Az egész ember megvalósulása Malraux és valamennyiünk számára csak az új közösségben, az osztatlan, egész emberiségben lehetséges.

Korvin Sándor

A KÖZÉPOKTATÁS VALSAGARÓL ad számot Joachim Botez könyve: Egy nevelő feljegyzései (*Inseamnărire unui Belfer*. Editia Fundațiilor Regale, Bucuresti 1935.) Botez könyve nem elvi szempontokból kiinduló tanulmány, hanem intim feljegyzések gyűjteménye, mely egy a könyvek világában élő s a valósággal folyton összeütköző „széplélek“ vívódásait tükrözi vissza. Botez naiv racionalizmussal csodálkozik el azokon az esztelenségeken, melyekkel hányatott tanári pályája folyamán minduntalan találkozott. Első iskolai élményeivel kezdi: „Hogy is felejtethetném el valaha az igazgató ur nehéz, kegyetlen öklét, amely már az első napon, lecsapott reám... Miért ütött meg az a nagy ember épp abban az osztályban, melynek ajtaja fölött arany betűkkel állott a felírás: „Gyermekek, szeressétek egymást, mintha testvérek lennétek?“ „Azért, mert részeges volt s mert cipőmön behoztam valamit az osztály padlójára az ucca sarából...“ Az előbbi „miért“ az egész könyv hangulatát meghatározza, s minduntalan felmerül, újabb és újabb változatokban. De Botez nem tud válaszolni. Viszont rámutat a jelenségekre s ez könyvét feltétlenül értékesé teszi még akkor is, ha az olvasót zavarják és bizonyos fokig izlésében sértik a legváratlanabb helyeken felmerülő idézetek és reminiscenciák (Botez különben szorgalmas műfordító).